

Ungvári Judit

A debreceni kőszínház 150 éve

A közkeletű cívisvárosi anekdota szerint Debrecennek azért lett kőszínháza „mer’ telik rá” – legalábbis állítólag ezzel indokolta a korabeli közgyűlésen az egyik városi képviselő a megépítését. Ezt az okot azonban éppen az a másfélszáz év cáfolja a leghatásosabban, amely idő alatt a debreceniek fenntartották, működtették, tartalommal és nézőközönséggel töltötték meg a Skalnitzky Antal tervezte romantikus stílusú épületet.

Az 1865. október 7-én felavatott kőszínházban történetek e cikk terjedelmi kondíciói között lehetetlenség elsorolni. Az időfolyamból igyekszem kiemelkedő momentumokat szemezgetni. Kezdve rögtön az első bemutatóval, amelyen Jókai Mór prologusát Jókainé Laborfalvy Róza adta elő. Ebben fogalmazta meg Jókai azt a máig érvényes és sokszor idézett mondatot, hogy „Puritán hitnek ősi városában hiú látványnak nem: – csak szellemünknek épülhetett e ház: azért ez oltár.” Történelmi kontextusban nézve az a program, amelyet ekkor határoztak meg az általában vett szellemi értékek felmutatása mellett, vagyis a nemzeti nyelv és kultúra ápolása, specifikusan Debrecennek, s a debreceni teátrumnak szóló feladat, hiszen a Református Kollégium révén, e téren századokon át valóságos kisugárzása volt a városnak. Az új színház Katona József *Bánk bán*jával nyitotta meg ugyan kapuit, ám az ezt követő évtizedekben a magyar darabok játszása nem vált különösebben meghatározóvá, a repertoáron főleg a szórakoztató produkciók domináltak. Az első társulat Reszler István színidirektor irányítása alatt kezdte meg munkáját, majd a századfordulóig – mások mellett – Temesváry Lajos, Krecsányi Ignác, Valentin Lajos, Tiszay Dezső, Komjáthy János vezette a színházat, anyagi és művészi hullámhegyek és -völgyek közepette.

A századforduló és az azt követő időszak szellemi pezsgése csak alig-alig érintette meg a „maradandóság városának” színházi kultúráját. Azért egy-két momentumot ezekből az időkből is ki lehet emelni. Makó Lajos igazgatása (1902–1905) idején került Debrecenbe Csontos Gyula, illetve ekkoriban mutatták be a világirodalom egyik jelentős kortárs művét: Gorkij *Éjjeli menedékhelyét*. Ezt követően Zilahy Gyula (1905–1913) igazgatta a teátrumot, aki már igyekezett a korszerű törekvéseket is meghonosítani a debreceni színházban, például a Reinhardt-színházról tanulva. A háború ugyan Debrecen kulturális életén is nyomot hagyott, de történetek előremutató dolgok is, 1916-ban vette fel Csokonai nevét a teátrum, és Heltai Jenő igazgatása (1917–1919) idején nyitották meg Vígszínház néven a kamaraszínházat. A művészi program szép álmai azonban a háborús idők áldozatává váltak. A két világháború közötti időszak egyike volt a Csokonai Színház „nagy korszakainak”, s ez elsősorban a Hevesi Sándor-tanítvány Horváth Árpád nevéhez köthető. A rendkívül tapasztalt és haladó szellemű Horváth, aki példaképnek tekintette Mejerholdot és Sztanyiszlavszkijt, valamint jól ismerte a korszerű francia és német színházi törekvéseket, 1936-ban került a teátrum élére és 1939-ig igazgatta azt.

A második világháború idején, Horvát Árpád után, először cseretársulatok játszottak a Csokonai Színházban, majd Belezna Unger István, Bihari István és Lindenberg Gyula vezette a teátrumot. A háború után Kőszegi Géza próbálkozott egy évad erejéig, 1949-ben viszont megtörtént a színház államosítása, ami merőben új helyzetet teremtett, innentől a műsor a pártállam mindenkori kultúrpolitikai törekvéseihez igazodott. Ám ez a szituáció nemcsak a propagandának kedvezett, hanem annak is utat nyitott, hogy a szélesebb közönséghez eljussanak a nagy klasszikusok műveiből készült produkciók. Az 50-es, 60-as évtized legendás színigazgatókat (Téry Árpád, Szendrő József) és színészlegendákat (Mensáros László, Soós Imre, Márkus László, Örkényi Éva, Latinovits Zoltán, Haumann Péter) termelt Debrecenben, akik még emlékeznek rá, máig aranykorként emlegetik. Ne felejtjük ki ebből az időszakból Rubányi Vilmos nevét, aki zeneigazgatóként a korszerű operajátszást honosította meg a civis városban. Ugyancsak neki köszönhető, hogy a filharmonikus zenekar fejlesztésével minőségi kíséretet teremtett a zenés produkciókhoz. Sajátosan debreceni műhely vagy iskola azonban ezekben az évtizedekben és a 70-es, 80-as években sem jött létre, inkább csak nagy formátumú színházi egyéniségekhez köthetőek a színvonalasabb kezdeményezések. Ilyen meghatározó egyéniség Lengyel György, aki 1961–1963 között a Csokonai Színház rendezője, 1963–1966-ig főrendezője, 1979–1981 között művészeti vezetője, majd később, 1993–2001-ig igazgatója volt. Hatvanas évekbeli rendezései között találunk *Vízkereszt*-előadást Latinovits Zoltánnal (1961), *Úri murit* Sárosdy Rezsővel (1963) a főszerepben, színpadra vitte *Jó embert keresünk* címmel Brecht művét Béres Ilonával (1964) vagy a *Peer Gynt*-öt és a *Bánk bánt* Linka Györggyel a címszerepekben (1965). A 90-es évekbeli igazgatása idején mondhatni „ezüstkorát” élte a Csokonai Színház, a legnemesebb kivitelezésű klasszikus produkciók uralták a teátrumot (Shakespeare *Julius Caesar*-jától Ibsen *Hedda Gabler*-én, Németh László *Galileijén*, vagy a *Tragédián* át Dosztojevszkij *A félkegyelműjének* legendás adaptációjáig). Újra előkerült Szabó Magda (*És ha mégis, uram?* címmel a Béla király-trilógiából született előadás '97-ben), de az évtized legnagyobb újítása kétségtelenül a Horvát Árpád Stúdiószínház megteremtése volt Pinczés István rendező és Dobák Lívia dramaturg munkájának köszönhetően. Innen kortárs költők és írók egész sorát indították el a színház és a dráma irányába (Parti Nagy Lajos, Háy János, Darvasi László, Garaczi László, Márton László, Borbély Szilárd).

A Csokonai Színház közelmúltja, vagyis a kétezres évek eddigi másfél évtizede felemásnak mondható. A Lengyel-korszak után egészen másféle színházi szemlélet uralkodott Csutka István igazgatósága idején (2001–2005), aki főleg a szórakoztató műfajoknak adott teret. 2006-ban ismét gyökeres fordulat történt: Csányi János lett a teátrum igazgatója, Vidnyánszky Attila pedig előbb művészeti vezető, majd (Csányi gyors távozása után) igazgató. Többek szerint ez a 2007–2013 közötti néhány év jelenti a Csokonai valódi aranykorát, amelyben valamiféle arányos és egészséges összhangba került a már Jókai által is megfogalmazott program, a nemzeti értékek ápolása a korszerű európai színházi törekvésekkel. Igazi alkotóműhely jött létre, a teátrum újra bekerült az országos vérkörbe, de a hazai fesztiválok túl, Jaroszlavtól Párizsig számos helyen megfordultak a produkciók. Vidnyánszky legjobb debreceni rendezései mellett (például a *Halotti pompa* vagy a *Mesés férfiak szárnyakkal*) kiváló külföldi vendégrendezők hoztak létre előadásokat (az ukrán Vlad Troickijtól a lengyel Andrzej Bubiń-en keresztül a román származású, Franciaországban élő Silviu Purcărete-ig). Befogadta a színház a kortárs drámaírók szemléjét,

amelyből máig élő fesztivál lett (DESZKA). Átalakult a társulat is, több színész érkezett Beregszászból Debrecenbe (például Trill Zsolt és Szűcs Nelli). Ebben az időszakban szerződött a teátrumhoz színészként Ráckevei Anna is, aki átvette az igazgatói stafétát, amikor Vidnyánszky Attila elnyerte a Nemzeti Színház főigazgatói posztját 2013-ban. Az immár Csokonai Nemzeti Színház társulata 2015/2016-ban jubileumi évaddal adózik 150 éves kőszínházi múltjának.

Gyermekfej